

TRADIȚIA COLONIZĂRII TRANSCARPATICE A SĂTENILOR DIN JINA (MĂRGINIMEA SIBIULUI)

Marin CONSTANTIN*

Abstract

The article below is an approach of the migration that some of the inhabitants of the Romanian village of Jina (Sibiu County, Transylvania) have developed across the Carpathian Mountains, to rural settlements from Northern Wallachia, beginning with the second half of the 18th century. Based on ethnographic information from Jina, the author takes into account several causes of such a demographic flow, including the coercive policy of the Austrian authorities in military and religious issues. The current oral tradition in Jina describes the enduring cultural memory in anthroponymy and folk festivals that bind and periodically bring together villagers from Transylvania and Wallachia. The conclusions of the paper highlight the manner in which ethno-folkloric and historical traditions can interrelate, which eventually endorses the reliability and the factual probability of both of them.

Keywords: migration, colonization, tradition, Transylvania, Carpathian Mountains, Wallachia.

Cuvinte-cheie: migrație, colonizare, tradiție, Transilvania, Munții Carpați, Țara Românească.

Într-o convorbire purtată cu câțiva ani în urmă cu Toader Constantin, un bătrân oier – născut în anul 1929 – din comuna Jina (județul Sibiu), acesta mi-a spus, printre altele, că „«Ungureni», ne spune nouă, aicea...¹ Aparent neînsemnată, mărturia de față păstrează (la aproape un veac de la înfăptuirea *României Mari*) conștiința delimitării transcarpatice a românilor sud-transilvăneni de conaționalii lor din

* Institutul de Antropologie „Francisc Rainer”, Academia Română, București – România.

Mulțumiri: Acest articol este un rezultat al proiectului de cercetare *Archive Files of Transylvanian Transhumance: Recording Pastoral Ethos in Romania Since Before the European Market Economy*, desfășurat de noi cu sprijinul generos al Firebird Foundation for Anthropological Research, în anii 2015-2016. Adresăm calde mulțumiri instituției amintite, precum și interlocutorilor noștri din Tilișca, Poiana Sibiului și Jina, asumând firește întreaga responsabilitate pentru cele scrise aici.

¹ Marin Constantin, *Oierii din Carpați și drumurile lor de transhumanță. Evocări ale sătenilor de la Tilișca, Poiana Sibiului și Jina (Mărginimea Sibiului)*, Ploiești, Editura Bioedit, 2019, p. 325.

Regat. Mai important decât atât, precizarea oierului jinar lasă să se întrevadă o seamă de informații despre colonizarea întreprinsă de sătenii mărgineni la sud de Carpați, ca rezultat al drumurilor de transhumanță, începând cu veacul al XVIII-lea. În cele ce urmează, vom discuta asemenea date etnografice, culese în mijlocul comunității de la Jina, referitoare (în principal) la direcțiile de migrație extracarpatică a unor grupuri de localnici, la cauzele politico-religioase ale acestor inițiative, precum și la anumite „vestigii” culturale ale înrudirii „satului-matcă” Jina cu mai multe sate „roi” ale acestei localități la sud de Carpați, în primul rând cu așezarea de la Vaideeni (județul Vâlcea).

Satele de *ungureni*: aspecte istorice și etnografice

Este un fapt binecunoscut că (în condițiile istorice ale existenței politice separate a românilor transilvăneni, munteni și moldoveni pe parcursul „lungului Ev Mediu” trăit de aceștia) întemeierea unor sate de „Ungureni” în regiunile extracarpatică ale Țării Românești și Moldovei nu poate fi asociată doar unor mișcări demografice oarecare – având, de pildă, drept premisă și obiectiv popularea spontană a unor ținuturi pustii –, ci are a fi contextualizată în realitățile social-economice și politice ale românilor „de peste munți”.

O scriere mai veche, publicată de geograful Ion Conea în 1942 – *Tota Transilvania ad nos venit...* –, descrie acest „curent de imigrare [al grupurilor de populație transilvăneană] și de fondare de sate noi, sub streășina Carpaților” atât ca efect al deplasărilor sezoniere de transhumanță, cât și ca o consecință a persecuțiilor religioase și militarizării grănicerești, aplicate populației românești din interiorul arcului carpatic sub regimul politic instituit în Transilvania de Imperiul Habsburgic în cursul secolului al XVIII-lea². Intensitatea migrațiilor transilvănene la sud și est de Carpați este încadrată cronologic de un alt mare geograf român – Ion Donat – în cuprinsul aceluiași veac XVIII, ceea ce confirmă cumulusul factorilor amintiți (politico-militar, etno-religios, pastoral) în amplificarea acestui fenomen: „Primul din aceste sate de *ungureni* sau *mocani* apare în

² Ion Conea, „*Tota Transilvania ad nos venit*” sau cât valorează teoria lui Iancsó Benedek, în „Geopolitica și Geoistoria. Revistă română pentru sud-estul european”, București, Societatea Română de Statistică, anul II, nr. 1 (ianuarie-februarie), 1942, p. 11-23. Iată textul atribuit de autor unui „document ardelean” din anul 1773, prin care locuitorii Munteniei și Moldovei se arătau a fi „speriați de năvala peste ei a Românilor ardeleni”: „ut ipsi Moldavi Valachique populi hominum ad se venientium turmis stupefacti vociferari auditi sunt: Tota Transilvania ad nos venit”.

domnia lui Mircea cel Bătrân (i s-a zis mai întâi *Ugrii*, apoi *Ungurei* și *Ungureni*). În documentele de până la 1625, din care cunoaștem aproximativ 3000 de sate, găsim doar șase numite *Ungureni*, pe când după această dată mai apar 80, cele mai multe după 1700³.

Creșterea numărului oierilor transilvăneni în Țara Românească a atras (în cursul secolului al XVII-lea) perceperea unei dijme sau a unui bir al oilor, impuse acestora de către domnitori precum Leon Tomșa Vodă și (respectiv) Constantin Brâncoveanu, în vreme ce în veacul următor, în anii domnitorilor fanarioți Ștefan Racoviță și Alexandru Ipsilanti, taxe precum *oieritul* și *văcăritul* – aplicate pământurilor și ardelenilor, deopotrivă – aveau să contribuie substanțial la vistieria țării⁴. O concentrare deosebită a acestor sate de *Ungureni* întemeiate de oierii mărgineni avea să fie constatată (pentru secolele XVIII-XIX) pe plaiurile muntenesti ale Arefului (județul Argeș), Loviștei, Coziei, Horezului și Novaciului (județul Vâlcea)⁵. Ca o consecință a migrației transcarpatice a oierilor sud-transilvăneni, în anul 1783, hrisovul domnitorului Mihail Suțu asigura noilor veniți că „unde se vor așeza să se cheme slobozii domnești, neamestecându-se (...) cu dăjdiile vistieriei obișnuite (...)”, iar în anul 1813 domnitorul Ioan Caragea Vodă a înființat o „isprăvnicie de ungureni”, cu câte un ispravnic în fiecare județ interesat; oierii înscriși în „catagrafia ungurenilor” erau scutiți de dări vreme de șase luni, spre a-și întemeia așezările lor subcarpatice⁶.

³ Ion Donat, *Păstoritul românesc și problemele sale*, în „Revistă de Istorie”, București, tom 19 (2), 1966, p. 282-299 (citată de la p. 293). Vechimea satului „Ugri” și, prin aceasta, a transumanței oierilor sud-transilvăneni la sud de Carpați poate fi contextualizată în faptul istoric al includerii Țării Oltului vreme de aproape un secol (1366-1464) în stăpânirea domnilor Țării Românești (cf. C. Constantinescu-Mircești, *Păstoritul transhumant și implicațiile lui în Transilvania și Țara Românească în secolele XVIII-XIX*, București, Editura Academiei Române, 1976, p. 17). Noi sate omonime au fost atestate în 1424 (*Ungureni*, comuna Tismani) și în 1502 (*Ungurelu*, lângă Târgu Cărbunrești) (Vintilă Mihăilescu, *Fascinația diferenței*, București, Editura Paideea, 1999, p. 137).

⁴ Nicolae Iorga, *Studii și documente cu privire la istoria românilor*, vol. 14. *Hirtii din arhiva Mănăstirii Hurezului precum și din a Protopopiei Argeșului, din a boierilor Brîncoveni și a altor neamuri*, București, Atelierele grafice SOCEC & Comp., Societate Anonimă, 1907; Ștefan Meteș, *Păstori ardeleni în Principatele Române*, Arad, Editura Librăriei Dieceneze din Arad, 1925 (apud Leonard-Mihail Rădulescu, *Migrația în lumea a două văi. Rolul elementului pastoral transilvănean în constituirea orașelor și satelor din arealul văilor Prahovei și Teleajănelui*, în „Anuarul Societății Prahovene de Antropologie Generală”, Ploiești, nr. 7, 2021, p. 45-70; citată de la p. 55-56).

⁵ C. Constantinescu-Mircești, *op. cit.*, p. 97.

⁶ Andrei Veress, *Păstoritul ardelenilor în Moldova și Țara Românească (până la 1821)*, București, Editura Cultura Națională, 1927, p. 75; Vintilă Mihăilescu, *op. cit.*, p. 137.

Reconstituirile istorice ale infiltrărilor de populație transilvăneană în județul Prahova, evidențiind rutele Țara Bârsei – Valea Timișului – Valea Prahovei – Târgșor și Pasul Tabla Buții – Pasul Bratocea – Drumul Teleajănelui – Vălenii de Munte⁷, invocă fenomene precum aflusul demografic însemnat de-a lungul câtorva ani (de exemplu, 1100 locuitori la Starchiojd în 1838, de la mai puțin de 600 în 1831), precum și argumente din planul antroponimiei și arhitecturii bisericesti⁸. De asemenea, anumite „urme ale trecutului transilvănean” pot fi identificate în cazul localității Măneciu (toponimele *Măneciu Ungureni*, strada *Mocani* din Măneciu Pământeni, patronimele *Cepoiu*, *Ciripoiu*, *Filipoiu*, *Gaftoiu*, *Miroiu*, *Negroiu*, *Piroiu* etc., dar și nume precum *Lăpuș*, *Secuiu*, *Șandru*, *Ungureanu* etc.)⁹.

Mărturii ale sătenilor din Jina despre migrația transcarpatică a înaintașilor lor

Înainte de ne referi la memoria culturală a locuitorilor Jinei despre mișcările de populație pornite peste munți din chiar hotarele așezării locale, este important să consemnăm tradiția orală persistentă în această comunitate în legătură cu împrăștierea cu pământuri și păduri a jinarilor de către împărăteasa austriacă – și Mare Principesă a Transilvaniei – Maria Theresia (1745-1780).

Pentru interlocutorii noștri¹⁰, *Maria Tereza* este cea care „a împărțit granița peste munții noștri” (DP)¹¹, pe vremea când „a fost granița pe-aceia, cu Austro-Ungaria... cu România” (PC; VD)¹². În

⁷ Leonard-Mihail Rădulescu, *Migrația în lumea a două văi...*, p. 47-48.

⁸ Idem, *Raport de cercetare privind urmele transilvănene în comuna Starchiojd, județul Prahova (I)*, în curs de publicare în „Anuarul Societății Prahovene de Antropologie Generală. Supliment în onorem Gheorghită Geană (80)”, coord.: Sebastian Ștefănuță, Ploiești, Editura Eikon, 2022.

⁹ Sebastian Ștefănuță, *Stabilirea ponderii pe care originea transilvăneană o are în identitatea colectivă a locuitorilor din raza așezărilor aferente comunei Măneciu, jud. Prahova* (2017) (nepublicat). Examinând mărturiile amintite în contextul realităților culturale sătești ale zilelor noastre, autorul conchide totuși că „originea și trecutul transilvănean nu au semnificație în identitatea colectivă actuală a așezărilor din raza comunei Măneciu”.

¹⁰ Pentru identificarea acestora, vezi *Lista interlocutorilor citați*, anexată.

¹¹ Marin Constantin, *op. cit.*, p. 246.

¹² *Ibidem*, p. 316, 329.

asemenea narațiunii ce îmbină și condensează evenimente și contexte istorice diferite, Marea Principesă capătă un prestigiu aproape civilizator pentru destinul Jinei ca o comună grănicerească, mai exact sediu al Companiei a V-a, din componența Regimentului de grăniceri de la Orlat (IM)¹³. Interesele administrativ-militare ale Imperiului Habsburgic și amplasamentul frontalier al satului Jina (în raport cu Țara Românească) au conturat un program social de recrutare a unor grăniceri locali în schimbul măsurilor de împrumut și de proprietăți a jinarilor cu suprafețe întinse de munți împăduriți: „[autoritățile austriece] au repartizat niște păduri, i-or ajutat [pe localnici]” (DP)¹⁴; „de la Maria Tereza, au primit pământul și păduri” (IP)¹⁵; „Oamenii noștri au fost de pază, pe frontieră, pe-aci, și-apoi le-a dat un munte (Maria Tereza, ce știi eu...), Muntele Almașul...” (PC)¹⁶; „Le-au dat munți... până către Gorj, încolo, (...) limită cu Gorjul, cred...” (IM)¹⁷.

Acest act constitutiv al monarhiei de la Viena a fost adoptat și valorificat de sătenii din Jina în planul specializării lor agro-pastorale imediate – „acolo, în mijlocul pădurii, tăiau arbori și și-au făcut... un pic de colibă, acolo. Și coseau, făceau fân pentru iarnă. Așa se gospodăreau, atunci...” (IP)¹⁸ – cu dezvoltarea ulterioară a comunității cu ai săi reprezentanți genealogici, până în zilele noastre: „Și-apoi s-o tras neamul: dacă la curtea asta, au fost neamuri de-acolo, apoi s-au tras și ne-au dat și nouă [succesiune], am urmat noi, viitorii...” (DP)¹⁹. Reperele memoriale ale acestei filiații sunt totuși generale – „moșii și strămoșii noștri” (PC), „bunicii noștri” (IP); „bătrâni” (VD)²⁰ – restrânse astfel la ascendența proprie fiecărui interlocutor.

Împrumutarea imperială este descrisă (în evocările generațiilor actuale) nu doar ca o inițiativă fondatoare pentru condiția juridică și economică a jinarilor veacului al XVIII-lea și a descendenților acestora. Politica habsburgică de convertire la greco-catolicism este rememorată ca un factor major de generare a emigrației unei părți însemnate a românilor

¹³ *Ibidem*, p. 281.

¹⁴ *Ibidem*, p. 246.

¹⁵ *Ibidem*, p. 285.

¹⁶ *Ibidem*, p. 316.

¹⁷ *Ibidem*, p. 281.

¹⁸ *Ibidem*, p. 285.

¹⁹ *Ibidem*, p. 246.

²⁰ *Ibidem*, p. 316, 285, 329.

ortodocși la sud de Carpați, cu deosebire în județul Vâlcea²¹: „din cauza religiei, au emigrat peste munte, dincolo: străbunici ai noștri...” (IP)²². Altcumva, plecările acestor consăteni sunt asociate (vag) cu regimul dualist austro-ungar, instaurat în anul 1867: „mulți de-ai noștri... au fugit atuncea, pe timpuri, au trecut munții; nu le-a plăcut, și-au fugit de-aicea... cum au fost cu ungurii, atuncea... Așa ziceau atuncea, [că] «au trecut în România». Aici era Austro-Ungaria!” (DS)²³. Un alt localnic (PC)²⁴ arată cum „Atuncea, cu Austro-Ungaria, oamenii s-au dus în Regat... n-au mai putut suporta, s-au dus cu copiii, cu tot, peste munți”. Aceste detalii relevă implicațiile confesionale ale înființării Regimentului 1 de la Orlat, în anul 1764, mai precis obligația grănicerilor români de a trece la religia greco-catolică; refuzul convertirii, la fel și opoziția de a participa la războaiele Imperiului Habsburgic din afara Transilvaniei, au atras represaliile generalului Nikolaus Adolf baron de Buccow de distrugere a bisericilor și mănăstirilor ortodoxe din satele transilvănene unde țărani refuzau înscrierea²⁵.

Migrația jinarilor a avut ca destinație o seamă de localități subcarpatice din mai multe județe: Băbeni și Vaideeni (Vâlcea), Baia de Fier și Polovragi (Gorj), Corbi (Argeș) (DS; NM)²⁶. Pentru Băbeni, există chiar informația despre 11 familii ajunse acolo din Jina (DS), purtând – „de la 1700” – nume de familie precum *Bârzan* și *Bârbuș* (IP)²⁷. Patronimul *Bârsan* este menționat și de un alt sătean (II)²⁸, la fel ca și cele de *Străulea* sau *Iancu*, cu precizarea că acest interlocutor atribuie așezării de la Novaci

²¹ Grupuri de populație originare din Jina sunt semnalate și pentru județul Argeș: „(...) localitatea Domnești și satul Corbi sunt populate în secolul al XVIII-lea cu un număr important de ungureni din Jina Sibiului” (Leonard-Mihail Rădulescu, *Raport de cercetare privind urmele transilvănene în satul Podu Dâmboviței*, manuscris, apud Ștefan Meteș, *Emigrări românești din Transilvania în secolele XIII-XX*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1977).

²² Marin Constantin, *op. cit.*, p. 285.

²³ *Ibidem*, p. 257.

²⁴ *Ibidem*, p. 317.

²⁵ Sever Neagoe, Gheorghe Văduva, Ilie Tender, *Istoria grănicerilor și a începutului poliției de frontieră*, București, Editura Scaiul, 2004, p. 122-125. Autorii redau următoarea mărturie a unui țaran (Tănase Tudoran din Bichigiu, Bistrița Năsăud): „Ne-au scris ca iobagi, dăm dări și facem slujbe cătănești, feciorii noștri vor merge până la marginea pământului să-și verse sângele, dar pentru ce? (...) Așa nu vom purta armele, ca și sfânta religie să ne-o batjocorească ofițerii imperiali?” (p. 124).

²⁶ Marin Constantin, *op. cit.*, p. 257, 312.

²⁷ *Ibidem*, p. 257, 285.

²⁸ *Ibidem*, p. 271.

(Gorj) legături cu jinarii și cu poienarii, deopotrivă. Novacii sunt menționați, de asemenea, cu nume de jinari – *Bârsan, Iordan* – socotite ca oglindind obârșia „dintr-un neam”²⁹. *Străulea* este un patronim citat și de PC (care adaugă mărturiei sale și pe cel de *Moga*), precum și de DS, cu ale sale trei exemple antroponimice de prezență a jinariilor în Novaci, și anume *Străulea, Stroe și Bebeșlea*³⁰.

Frecvența consemnării numelor de familie comune locuitorilor din Jina și „coloniștilor” lor este un indicator persistent al comuniunii actuale dintre satul de baștină din Mărginimea Sibiului și grupurile asociate de „Ungureni” de peste munți. „Porecla care e aicea-n Jina, e și-acolo [în Novaci și în Vaideeni]”, susține un oier jinar (BD)³¹. Onomastica devine, în aceste condiții, un reper al recunoașterii reciproce dintre „fiii satului” originar: „Se întâlnesc, oamenii, își mai povestesc: «Uite, pe mine mă cheamă așa...». «Pe mine, mă cheamă așa: [avem] același nume!»” (PC)³². Printre sătenii zilelor noastre, există conștiința clară a acestei „înrudiri” a localnicilor cu asemenea comunități – „tot neam de-aicea [din Jina]” (DP)³³ –, deși într-o aparentă regresie la nivelul noilor generații: „[Locuitorii satului Vaideeni] au neamuri aici [în Jina]! Și-ăștia de-aici, au neamuri acolo [în Vaideeni], dar tot mai puțini, că bătrânii... îs de mult, s-au cam [împușinat]... Și-ăștia tineri nu mai știu de neamuri...” (GM)³⁴.

Unul dintre bătrânii mărgineni, născut în anul 1938 (DP), observă cum – în raport cu generațiile actuale de la Jina – novăcenii „se țin ca... de-al treilea rând de oameni, înainte...”, fapt care sugerează și posibilitatea unor curente mai recente de migrație, din perioada Celui de-al Doilea Război Mondial³⁵. Cu toată această disjunție genealogică, „tot frați suntem”, spune DS, precizând apoi că la întâlnirile cu jinarii, „novăcenii,

²⁹ *Ibidem*, p. 246.

³⁰ *Ibidem*, p. 317, 257.

³¹ *Ibidem*, p. 243.

³² *Ibidem*, p. 317.

³³ *Ibidem*, p. 246.

³⁴ *Ibidem*, p. 263.

³⁵ Acest interlocutor menționează, în mod explicit, petreceri ale jinariilor și novăcenilor ținute în perioada amintită: „asta a fost înainte, n-am prea știut eu, am fost mai tineri, atuncea... În '44... '46”. În mod similar, NM (900) are în vedere contextul în care jinarii „au plecat când au ocupat ungerii, Ardealul, aicea...” Există și o mărturie despre plecarea unor jinari la Vaideeni în anii Primului Război Mondial: „Eu cred că în timpul războiului a fost... în '17, [localnicii] au plecat tot... cumiști, au trecut cu caii peste munți, și-apoi s-au instalat acolo [la Vaideeni]” (*Ibidem*, p. 246, 312, 250).

ne ziceau nouă, «Hai noroc, măi Ungurene!»³⁶ Cadrul acestor revederi este cel al unor petreceri sau festivaluri comune, organizate deopotrivă la Jina și Vaideeni (în principal), dar și la Novaci sau Băbeni: „Cu... serbările astea, se duc [jinarii, acolo], mai vin [și ei] pe la noi...” (NM)³⁷.

Într-adevăr, tradiția sărbătorilor muntenești ce reunesc „neamurile” de jinari și „vlăstarele” subcarpatice ale acestora³⁸ este în mod constant evocată de sătenii mărgineni contemporani, îndeosebi sub forma ansamblului local de fluierași: „Ei [novăcenii] totdeauna, vin la festival [la Jina], ai noștri merg la festival la ei... Și-ai noștri se duceau – fluierașii: 10-20 de persoane...” (DP)³⁹. Un alt interlocutor rememorează astfel istoria veche de decenii a „echipei” de fluierași jinari din care el însuși a făcut parte în reprezentații ținute la Vaideeni, Polovragi și Băbeni: „Eu am fost în echipa de fluierași; acumă mai suntem... numai vreo 10 inși... În 1948, s-a înființat... asta, [formația] cu fluierașii; erau 40... mai mult, de fluierași, dom’le!” (DS)⁴⁰. Atmosfera emoționantă a unui asemenea „festival” desfășurat la Jina, în vara anului 2016, este viu zugrăvită de MS, o fostă *băciță*, inițiată încă din copilărie în gospodăria *văratului* de la stânele locale: „Acumă, la festivalul ăsta care s-a ținut la noi, au venit de la Vaideeni... Au venit [cei de la] Vaideeni, și pe mine mă cunosc, așa, mai mult... «Ați venit și dumneavoastră...!» (M-am dus la ei). «Da, am venit, doamnă...». Și-au umplut ochii de lacrimi... «Am venit, că noi am venit acasă! Ne lasă să cântăm, ori nu ne lasă... noi plecăm împăcați, că am fost acasă...» Și-apoi, i-au lăsat de or cântat...”⁴¹

³⁶ *Ibidem*, p. 257.

³⁷ *Ibidem*, p. 312.

³⁸ Festivalurile sau „serbările” de istorie recentă ale unor grupuri de populație românească din interiorul și din afara arcului carpatic pot fi comparate cu *nedeile* organizate pe platourile Carpaților Meridionali și Orientali, ca târguri „de două țări” sau de „trei țări”, în cursul Evului Mediu, de români munteni, moldoveni și transilvăneni. Târgurile „de două țări” reuneau participanți fie din Transilvania și Țara Românească, fie din Transilvania și Moldova, în vreme ce târgurile „de trei țări” erau frecventate de țărani veniți din toate cele trei provincii istorice românești. Această participare a contribuit la omogenizarea limbii române, la păstrarea credinței ortodoxe, la conștientizarea elementelor muzicale, coregrafice și vestimentare de identitate culturală și, astfel, la formarea unei conștiințe etnice românești ce a precedat și pregătit dezvoltarea națiunii române în timpurile moderne. Cf. Gheorghită Geană, *The Carpathian Folk Fairs and the Origins of National Consciousness among Romanians*, în „Nationalities Papers”, Cambridge, vol. 34 (1), 2006, p. 91-110 (citată de la p. 94-95, 97 și 100-101).

³⁹ *Ibidem*, p. 246.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 257.

⁴¹ *Ibidem*, p. 302.

„Festivalurile” jinarilor și „fraților” lor de peste munți au un rol important în reafirmarea unor legături de lungă durată dintre locuitorii fostului sat „grăniceresc” din Mărginimea Sibiului și grupuri de săteni statorniciți în diverse așezări din *Regat*, pentru care reîntoarcerea „acasă” sau regăsirea unor rude sau vecini din trecut sunt în continuare (într-un sens etnografic) „regenerative”. Cu toate acestea, dată fiind tocmai atare diversitate, recunoașterea „ramificației” sociale în discuție ca apartenență la un „trunchi” cutumiar omogen este uneori nuanțată prin filtrul „specificității” proprii fiecărei comunități dintr-un areal cultural: „Toate le-au luat, toate obiceiurile sunt... alandala [amestecate între Jina și Vaideeni]... Îs toate de la toți! Totuși, un pic se deosebesc... Se deosebesc și aicea, că suntem în zona Sibiului: și Jina de Poiana, și Tilișca, și Săliștea... Fiecare își are ceva specific al lui, de-l cunoști: «No... ăla-i de la Săliște... Aia e Sibiulul...» Aia e... Știți, are ceva [specific]...” (MS)⁴².

Pentru o teoretizare a tradiției înrudirii transcarpatice

Datele etnografice de mai sus evidențiază, așadar, continuitatea unei *tradiții a înrudirii transcarpatice* între comunitatea sătenilor de la Jina, și o seamă de grupuri sătești din nordul Olteniei și cel al Munteniei ce recunosc o „înřádăcinare” etno-culturală în localitatea amintită din Mărginimea Sibiului. În esență, este vorba de un fapt de memorie culturală direct constitutiv pentru identitatea „ancestrală” a jinarilor, pe de o parte, și pentru condiția de „fii ai satului” ai „descendenților” lor subcarpatici, pe de alta.

Această tradiție începe cu evocarea personalității monarhice a împărătesei Maria Theresia și a inițiativei autorităților habsburgice din anul 1761 de a înființa la Jina o Companie de grăniceri (în componența Regimentului de la Orlat) și de a împrumuta cu păduri și pământuri pe acei localnici ce au acceptat înscrierea în „miliția grănicerească” și convertirea la confesiunea greco-catolică. „Actul doi” al tradiției include migrația peste munți a acelor jinari care au refuzat cele două condiții ale împrumutării. Un al treilea registru de informații narrative conține argumente de ordin antropomic ale legăturilor genealogice dintre jinari și „ungureni” statorniciți în Țara Românească. În sfârșit, cel de-al patrulea adaos al mărturiilor tradiționale relevă cadrul festiv de reafirmare prin folclor al comuniunii celor două „jumătăți” de populație.

⁴² *Ibidem*.

Înțelegerea tradițiilor orale drept „mărturii despre trecut, transmise prin viu-grai de la o persoană la alta” este însoțită de încadrarea evenimentelor astfel relatate într-un trecut „relativ recent”, de „capacitatea adecvată de judecată critică” a purtătorilor acestor tradiții, precum și de „existența altor surse de informații care să permită persoanelor ce dețin această capacitate să o exercite”⁴³. Toate mărturiile citate în textul de față aparțin oralității contemporane a localității Jina, invocă fapte petrecute începând cu a doua jumătate a veacului al XVIII-lea și sunt atribuite generic unor ascendenți (*moșii și strămoșii, bunici, bătrâni*), cu argumentația acestora asupra motivației sociale sau profesionale a migrației. Putem spune că reflecția etnoistorică a jinarilor are o referențialitate *împărtășită* de aceștia asupra unor „episoade” – împrumutarea, reforma grănicerească, opresiunea religioasă, migrația, înrudirea transcarpatică – recunoscute sau „consimțite” ca fiind parte a devenirii istorice locale.

Dat fiind că paternitatea mărturiilor tradiționale poate avea „un caracter individual sau de grup”, informațiile transmise de acestea trebuie raportate unei concepții locale despre „ceea ce strămoșii au spus/stabilit” și, în consecință, despre „adevărul istoric al tradițiilor”⁴⁴. În cele arătate, am căutat să reproducem mărturii ale cât mai multor săteni din Jina, spre a distinge convergența dar și variația spuselor acestora cu privire la trecutul „grăniceresc” al comunei lor, la cauzele „bejeniei” unor localnici, la conștiința înrudirii genealogice cu urmașii celor plecați și (în sfârșit) la recunoașterea în context sărbătoresc a acestei filiații. Într-adevăr, „reconstituirile” tradiției jinarilor ezită între cronologia unora din „secvențele” migrației narate (anii Primului Război Mondial? anii Celui de-al Doilea Război?), așa cum uneori viziunea locală despre unitatea expresivității etno-culturale a *ungurenilor* mărgineni poate, la rândul său, oscila.

Dintr-o perspectivă complementară, disjunția generalizată a *Ungurenilor* de la Novaci față de populația autohtonă a *Pământenilor* – amplasamentul rezidențial separat de apa râului Gilort, orientarea maritală endogamică, specializarea pastorală și casele din piatră ale transilvănenilor, cu curte închisă (în contrast cu ocupația agricolă și cu casele din lut și structură deschisă ale novăcenilor băștinași) – confirmă

⁴³ Jan Vansina, *Oral Tradition: A Study in Historical Methodology*, London, Routledge & Keegan Paul, 1969 [orig. 1961], p. xi, 4.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 53, 102-105.

distinctivitatea etnografică a mărginenilor sibieni „strămutați”, chiar în condițiile conviețuirii lor cu „oamenii locului”. Această „tipologie culturală” a diferenței „etno-psihologice” cunoaște o formă deosebită de expresie sub raport cutumiar, printr-un „ceremonialism” al Ungurenilor ce contrazice „ritualismul” Pământenilor. Astfel, la Ungureni, colindatul cetelor de feciori relevă funcții de inițiere coregrafică a tinerilor, asimilare a repertoriului de dans, recitare a colindelor de Crăciun; nunțile sunt fastuoase, cu o durată de trei zile, cu orații și strigături, cu rolul vornicului etc.; cât despre funeralii, ele mențin o „reprezentare ortodox-canonice a lumii de dincolo” și sunt însoțite de *versuri* ce reintegrează defunctul în genealogia neamului. Pământenii, în ceea ce-i privește, practică un colindat *ad hoc* al copiilor *pițărâi*, cu urări concise; scenariul nupțial este „difuz, cu o mai mică densitate rituală”, cu un caracter individualizat al datinilor și cu un rol important al nașului; în sfârșit, funeraliile sunt trăite prin *bocete* libere, concentrate doar pe exprimarea durerii, cu practici apotropaice împotriva *moroilor* și o „imagerie bogată” a lumii celeilalte⁴⁵.

Rădăcinile istorice ale tradiției înrudirii interregionale dintre jinari și (în acest caz) *ungurenii* din nordul Olteniei își vădesc, în acest mod, consistența atât din punct de vedere structural (prin acordul sătenilor locali asupra „elementelor” evocate și secvențialității acestora), cât și din unghiul studiului „omologării” etno-folclorice dintre „ungurenii” subcarpatici și grupurile rurale din Mărginimea Sibiului, în opoziție cu trăsăturile socio-culturale ale populațiilor de „pămâteni”. Etnologia verifică, în fond, datele științei istorice, într-un demers menit nu doar (sau nu în primul rând) să probeze istoricitatea tradițiilor populare, ci să contribuie la o cunoaștere adecvată a proceselor istorice și a ecoului acestora în memoria culturală a generațiilor mai vechi sau mai noi.

Este binecunoscut faptul că „valoarea tradiției ca izvor istoric” depinde de atenția acordată „amestecului evenimentelor sau stărilor de lucruri”, așa cum acestea sunt dezvăluite de izvoarele istoriei ca disciplină, cu „elemente de basm sau legendă” ce pot conține „câteva fărâme de adevăr”; de aceea, „o informație istorică, chiar sub formă de tradiție, nu e aproape niciodată fără teme, dacă izvoarele ei sunt autentice”⁴⁶.

⁴⁵ Vintilă Mihăilescu, Radu Răutu, *Mettre sa tente au milieu de son village. Grandeur et misère d'une ethnologie domestique*, în „Ethnologie française”, Paris, vol. XXV, 1995, p. 354-374 (citată de la p. 356-361); Vintilă Mihăilescu, *op. cit.*, p. 101.

⁴⁶ Gheorghe Brătianu, *Tradiția istorică despre întemeierea statelor românești*, București, Editura Eminescu, 1980 [orig. 1945], p. 11-13, 46.

Demonstrația lui Gheorghe Brătianu în legătură cu „posibilitatea existenței unui «Negru-Vodă», descălecător de țară”, venit din „Țara Ungurească” (mai exact, din Țara Făgărașului) în Țara Românească, la sfârșitul secolului al XIII-lea, urmează într-adevăr „ipoteza unei emigrări, nu numai de «ungureni» așezați în satele carpatice, dar a unor elemente de conducere atrase de viața mai liberă de peste munți și izgonite de persecuția religioasă, ce a devenit pe urmă și națională (...)”. Istoricul român constată o „coincidență a datei presupuse a descălecătului [1290] cu o *restrângere reală a drepturilor populației românești din Ardeal*, în folosul noii ordini feudale, pe care se sprijinea în acea vreme monarhia ungurească”. Într-adevăr, în anul 1292, în adunările dietei ardelen (reunind comunitățile privilegiate – *universitas* – ale sașilor și unгурilor), nobilii români au fost înlocuiți prin nobili cumani. Un context politic similar (autoritatea regalității maghiare asupra voievodatului maramureșean) ar fi generat descălecatul voievodului Bogdan în Moldova, în 1359, pe locul mărcii de graniță a statului ungar, organizată acolo cu câțiva ani mai devreme de un alt voievod maramureșean, Dragoș, împotriva atacurilor tătărești. Astfel, „aceleași cauze duc astfel în mod necesar la aceleași efecte [descălecatul], iar drumul libertății a fost, într-un caz ca și în celălalt, dincolo de trecătorile munților”⁴⁷.

Desigur, tradiția întemeierii Țării Românești și Moldovei nu poate fi echivalată cu tradiția originii sud-transilvănene a satelor subcarpatice de *Ungureni*. Între cele două istorii există o diferență cronologică de (cel puțin) trei veacuri; apoi, *descălecatul* lui Negru-Vodă și cel al lui Bogdan enunță un fapt politic, relevant pentru apariția unor configurații statale la sud și est de Carpați, în vreme ce migrația unor grupuri de săteni din Jina sau Poiana Sibiului se încadrează, într-o bună măsură, în economia și „geografia” transumanței oierilor mărgineni în Oltenia sau în Muntenia.

Cu toate acestea, și „descălecatul” lui Negru-Vodă, și migrația *ungurenilor* urmează (în mod esențial) aceeași direcție extracarpatică și, mai ales, apar ca o reacție (etnică) la abuzul politic, militar și confesional al monarhiei maghiare și, ulterior, al Imperiului Habsburgic. Și într-un caz, și în celălalt, *tradiția* – istorică sau etnografică – oglindește și reține caracteristici „înțreșesute” ale cauzelor și efectelor unor mișcări de populație românească; inventarul acestor trăsături și articularea lor în circumstanțe temporale și teritoriale comparabile asigură coerența mărturiilor tradiționale și, prin aceasta, chiar veridicitatea lor.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 109-110, 119, 133-138.

LISTA INTERLOCUTORILOR CITAȚI

BD	=	Bogdănel Dumitru [născut 1953]
DP	=	Dan Pavel [născut 1938]
DS	=	Dumitru Stroe [născut 1932]
II	=	Ion Iancu [născut 1936]
IM	=	Ion Moga [născut 1935]
IP	=	Ion Pamfiloiu [născut 1936]
GM	=	Gheorghe Morariu [născut 1949]
PC	=	Pavel Cunțan [născut 1946]
MS	=	Maria Sterp [născută 1941]
NM	=	Nicolae Morariu [născut 1952]
TC	=	Toader Constantin [născut 1929]
VD	=	Vasile Dogaru [născut 1936]

IMAGINI ALE CULTURII TRADIȚIONALE DIN JINA*

Fig. 1. Indicator rutier de la Jina, din perioada Imperiului Austro-Ungar (1867-1918): „Satul Jina, Districtul Miercurea Sibiului, Județul Sibiu”

* Imagini realizate la Muzeul Pastoral al Familiei Morariu din Jina. Foto: Marin Constantin, 2016.

Fig. 2. Ceata de fluierași a satului Jina, în 1948

Fig. 3. Oieri jinari în transhumanță

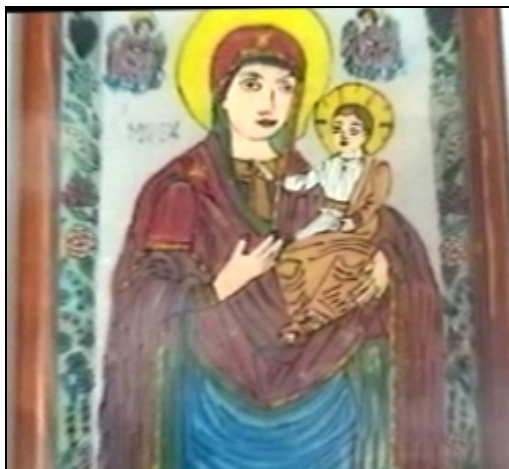

Fig. 4. Icoană pe sticlă din Jina (început de secol XX)

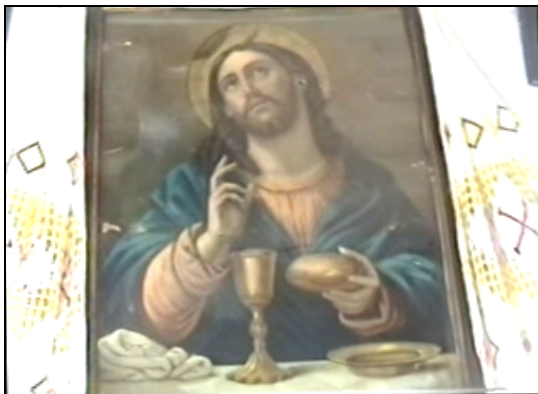

Fig. 5. Icoană pe lemn din Jina (început de secol XX)

Fig. 6. Icoană pe lemn, de sorgintă catolică, din Jina (început de secol XX)

Fig. 7. Costum tradițional bărbătesc din Jina

Fig. 8. Costum tradițional femeiesc din Jina

Fig. 9. Cojoc tradițional femeiesc din Jina

Fig. 10. Țesături tradiționale (*toluri*) dintr-o ladă de zestre din Jina

Fig. 11. Țesătură tradițională (*peretar*) din Jina

Fig. 12. Învelitoare tradițională (*strai*) din Jina

Fig. 13. Ștergare și ulcioare tradiționale din Jina

Fig. 14. Ceavnă ciobănească tradițională din Jina

Fig. 15. Vârtelniță tradițională din Jina

Fig. 16. Hurdoi (hârdău) pentru depozitarea și transportarea untului

Fig. 17. Troacă din lemn și crestău pentru mărunțirea cașului ce se pune în burduf

Fig. 18. Șteand (putină mică cu capac) pentru păstrarea brânzei